

PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM PROGRAM GERAKAN DESA WAWASAN (GDW) DI KAMPUNG BAYANGAN, KENINGAU, SABAH

**COMMUNITY PARTICIPATION IN THE GERAKAN DESA WAWASAN
(GDW) PROGRAMME AT KAMPUNG BAYANGAN, KENINGAU, SABAH.**

Norhaya Jamalong & Rosazman Hussin

Institut Kajian Orang Asal Borneo (BorIIs),
Universiti Malaysia Sabah, Malaysia
Norhayajamalong@gmail.com

ABSTRACT

This article discusses about community participation in the Gerakan Desa Wawasan (GDW) programme is being implemented in Kampung Bayangan, Keningau, Sabah. Community engagement is an important element of community development because they are individuals or groups of stakeholders who have a significant impact on the development of a project or program that is planned and implemented. Therefore, GDW programme is a mechanism to encourage local community involvement as it emphasizes the participation of the villagers themselves in the planning and development programme towards making the village more prosperous, attractive and profitable. Seven informants were interviewed in this study. All selected informants have experience and knowledge in running and implementing GDW programme in their villages. The findings of this study indicate that community participation in the GDW programme is active.

Keywords: Community Rural and Poverty, Community Development, Community Participation and GDW Programme.

ABSTRAK

Artikel ini membincangkan penglibatan komuniti dalam program Gerakan Desa Wawasan (GDW) yang dilaksanakan di Kampung Bayangan, Keningau, Sabah. Penglibatan komuniti adalah suatu elemen penting dalam pembangunan komuniti kerana mereka adalah individu atau kumpulan yang

berkepentingan yang menerima kesan yang signifikan daripada pembangunan sesuatu projek atau program yang dirancang dan dilaksanakan. Justeru itu, program Gerakan Desa Wawasan (GDW) sebagai mekanisma untuk menggalakkan penglibatan komuniti setempat kerana program ini menekankan penglibatan penduduk kampung itu sendiri dalam proses perancangan dan program pembangunan ke arah menjadikan desa lebih maju, menarik dan menguntungkan. Seramai tujuh orang informan yang di temu bual dalam kajian ini. Kesemua informan yang dipilih mempunyai pengalaman dan pengetahuan dalam mengendalikan dan melaksanakan program GDW di kampung mereka. Penemuan kajian ini menunjukkan bahawa penglibatan komuniti dalam program GDW adalah aktif.

Kata Kunci: Komuniti Luar Bandar dan Kemiskinan, Pembangunan Komuniti, Penglibatan Komuniti dan Program GDW.

Pengenalan

Di Malaysia, fokus utama pembangunan pada masa kini adalah memberi keutamaan kepada komuniti yang menetap di luar bandar. Hal ini kerana, komuniti luar bandar dipercayai masih berada dalam belunggu kemiskinan dan menyebabkan mereka terus terpinggir daripada arus pembangunan (Abdul Rahman, 2008). Oleh yang demikian, bagi membantu komuniti ini keluar daripada belunggu kemiskinan, terdapat pelbagai program pembangunan telah dilaksanakan oleh pihak kerajaan. Misalnya, Tabung Ekonomi Kumpulan Usaha (TEKUN), Amanah Ikhtiar Malaysia (AIM), Yayasan Pembangunan Usahawan (YPU), Jabatan Kemajuan Masyarakat (KEMAS) dan Majlis Amanah Rakyat (MARA) (RMK8, 2001). Namun demikian, program-program tersebut masih kurang berjaya mengurangkan kadar kemiskinan khususnya di luar bandar (Sabran, 2003). Buktinya, Sabah masih kekal sebagai negeri yang paling tinggi kadar kemiskinannya jika dibandingkan dengan negeri-negeri lain di Malaysia (Sila Rujuk Jadual 1).

Jadual 1: Insiden Kemiskinan Mengikut Negeri Di Malaysia Pada Tahun 2014-2016 (%)

Negeri	Kadar kemiskinan (%)			
	2014		2016	
	Bandar	Luar bandar	Bandar	Luar Bandar
Johor	0.0	0.0	0.0	0.0

Kedah	0.3	0.2	0.2	0.2
Kelantan	0.8	1.0	0.6	0.4
Melaka	0.1	0.0	0.0	0.0
Negeri Sembilan	0.1	0.8	0.8	0.2
Pahang	0.2	1.2	0.3	0.2
Pulau Pinang	0.3	0.2	0.0	0.1
Perak	0.5	1.5	0.5	0.2
Perlis	0.2	0.2	0.1	0.1
Selangor	0.2	0.6	0.0	0.0
Terengganu	0.4	1.0	0.5	0.4
Sabah	1.9	7.4	5.3	2.9
Sarawak	0.5	1.6	1.1	0.6
W.P.Kuala Lumpur	0.1	n.a	n.a	0.0
W.P. Labuan	1.0	2.3	0.0	0.0
W.P. Putrajaya	0.0	n.a	n.a	0.0

Sumber: Data Asas Kementerian Pembangunan Luar Bandar Suku Pertama (2018).

Melihat kepada statistik kemiskinan di atas, jelas menunjukkan bahawa meskipun telah banyak wang yang dibelanjakan oleh kerajaan namun, komuniti luar bandar di Sabah dipercayai masih kurang dilibatkan dalam program-program pembangunan. Kebanyakan program-program pembangunan yang dilaksanakan sebelum ini lebih tertumpu kepada pembangunan fizikal dan prasarana namun penglibatan komuniti setempat kurang dititikberatkan. Walhal, penglibatan mereka sangat penting kerana mereka adalah individu atau kumpulan berkepentingan yang mungkin menerima kesan daripada pembangunan sesuatu projek atau program yang dirancang dan dilaksanakan (Haslina Hashim & Regina Garai, 2009). Literatur turut membuktikan bahawa kurangnya penglibatan komuniti merupakan antara alasan kegagalan usaha pembangunan di negara-negara sedang membangun (World Bank, 1993, 1996). Justeru itu, setiap usaha atau program pembangunan yang dirancang harus melibatkan komuniti sama ada secara langsung atau tidak kerana mereka akan bertindak sebagai aktor utama dalam sesebuah pembangunan (Azlizan, et al., 2009).

Justeru itu, melalui program Gerakan Desa Wawasan (GDW) atau lebih dikenali sebagai Gerakan Daya Wawasan (GDW), penglibatan komuniti diberi penekanan supaya mereka terlibat dalam proses perancangan program pembangunan ke arah menjadikan desa lebih maju, menarik dan menguntungkan. Program ini juga merupakan salah satu usaha kerajaan yang tersusun dan dibuat secara berterusan bagi menukar sikap penduduk desa dan budaya pertanian kepada amalan nilai hidup pertanian komersil serta perindustrian (Gerakan Desa Wawasan, 1996; Balwi, 2005). Matlamat program ini adalah untuk mewujudkan komuniti luar bandar yang berdaya

tahan, berinisiatif, berdikari, berilmu dan memiliki disiplin kerja yang tinggi dalam melaksanakan pemodenan desa. Memandangkan penglibatan komuniti menjadi elemen penting dalam mempengaruhi kejayaan sesuatu program pembasmian kemiskinan yang dilaksanakan, maka terdapatnya keperluan untuk pengkaji mengenal pasti penglibatan komuniti khususnya di Kampung Bayangan terhadap program GDW yang telah dilaksanakan di kampung mereka.

Sorotan Literatur

Komuniti Luar Bandar dan Penglibatan Komuniti

Dalam kita membicarakan isu yang berkaitan dengan kawasan luar bandar, kawasan ini sering dikaitkan dengan kawasan yang kecil, tidak mempunyai penduduk yang ramai, mempunyai masalah dari sudut ekonomi serta kawasan yang serba kekurangan dan tidak memberi keuntungan (Siti Masayu Rosliah Abdul Rashid, 2016). Selain itu, komuniti yang tinggal di kawasan luar bandar juga sering dianggap mempunyai tahap pendidikan yang rendah, tidak mempunyai kemahiran dalam bidang pekerjaan, dan faktor keturunan yang menyebabkan mereka ini terus hidup dalam belunggu kemiskinan. (Siti Masayu Rosliah Abdul Rashid, 2016). Justeru itu, literatur mengatakan bahawa, komuniti yang tinggal di kawasan luar bandar menyara kehidupan mereka dengan bercucuk tanam. Lazimnya, mereka terlibat dalam aktiviti pertanian seperti menanam padi, getah, buah-buahan yang kesemua ini tidak berupaya meningkatkan pendapatan mereka di atas garis kemiskinan (Hassan N. Khalid, 2000). Hal ini juga telah dinyatakan oleh Glewee (1989), bahawa sebahagian besar penduduk yang miskin adalah dari kawasan luar bandar dan bekerja dalam sektor pertanian atau bekerja sendiri. Lantaran itu, wujud golongan miskin luar bandar yang terpinggir daripada arus pembangunan perdana (Abdul Rahman, 2008)

Oleh yang demikian, komuniti luar bandar perlu dibantu dan dibangunkan supaya mereka juga dapat menikmati faedah pembangunan dan kemajuan yang berlangsung dalam negara. Sekiranya mereka terus “dipinggirkan” maka, pembangunan yang berlangsung adalah “sia-sia”. Tambahan lagi, sekiranya pembangunan yang dijalankan hanya menganggap komuniti sebagai “objek” maka pembangunan ini bersifat ‘dari atas’ dan kesannya tidak memberikan kebaikan yang berterusan kepada komuniti (Abdul Rahman, 2007). Komuniti itu secara tidak langsung hanya menjadi kelompok pasif yang hanya menunggu atau menerima perubahan yang dibawa dari luar sahaja tanpa menggembleng peranan mereka sendiri (Abdul Rahman, 2008). Sebaiknya, jika pembangunan yang dijalankan menjadikan

komuniti sebagai “subjek” maka, mereka dapat mencetuskan idea pembangunan yang sesuai dijalankan di kawasan mereka. Pendekatan ini bukan sahaja menyumbang kepada peningkatan tahap sosioekonomi mereka bahkan dapat meningkatkan semangat tanggungjawab dan keghairahan mereka (Abdul Rahman, 2008). Walaubagaimanapun, kesemua ini memerlukan penglibatan aktif komuniti dalam program pembangunan yang dijalankan.

Seperti yang kita ketahui, penglibatan komuniti merupakan elemen yang penting dalam proses perubahan. Cohen dan Uphoff (1977) mendefinisikan penglibatan komuniti sebagai satu proses yang dapat dilihat melalui beberapa tahap seperti tahap membuat keputusan, melaksana, menikmati faedah pembangunan dan juga menilai sesebuah pembangunan. Manakala Moser (1998) pula mengatakan bahawa penglibatan boleh dilihat dari dua aspek iaitu penglibatan sebagai satu alat dan tujuan. Sementara Tosun (2000) pula mendefiniskan penglibatan komuniti sebagai satu tindakan sukarela yang mana individu atau komuniti mengambil peluang dan memikul tanggungjawab terhadap program pembangunan yang dirancang dikawasan mereka. Ini bermaksud, melalui penglibatan, komuniti akan memastikan bahawa keperluan dan aspirasi mereka tidak diabaikan dan hasilnya ialah ahli komuniti akan mendapat bimbingan, latihan dan seterusnya diperkasakan (Rodi Wahyudi, 2018).

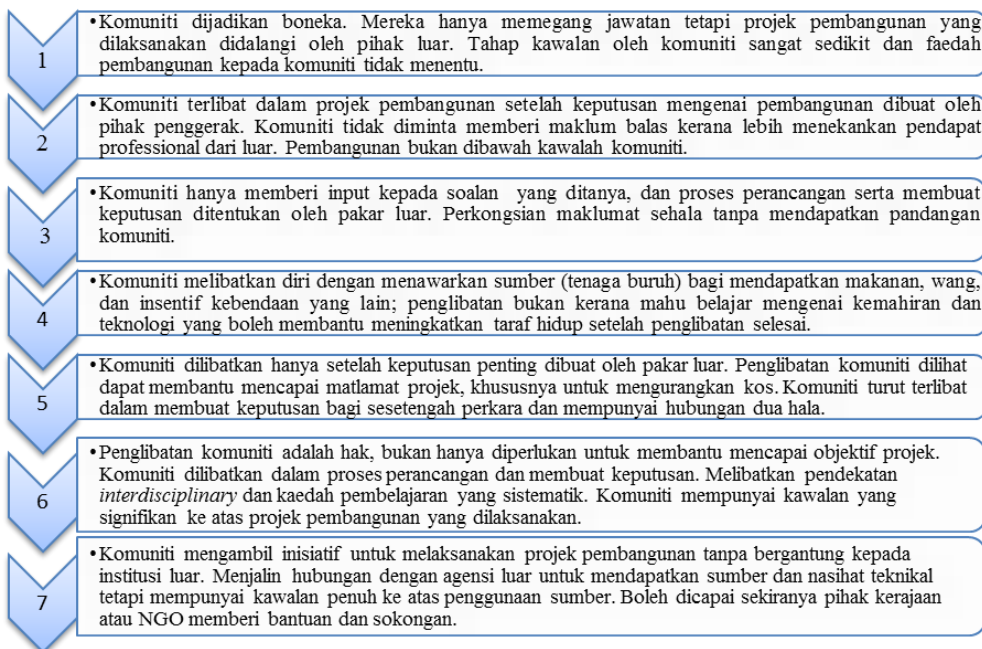
Kepentingan penglibatan komuniti dalam program pembangunan juga telah dijelaskan oleh beberapa orang sarjana seperti Boyle (1981), Conyers (1982), Mukerji (1961) dan Mowforth & Munt (1988). Conyers (1982) menjelaskan tiga sebab mengapa penglibatan komuniti ini penting iaitu:

- Penglibatan sebagai satu cara mendapatkan maklumat mengenai keadaan, keperluan dan sikap komuniti luar bandar.
- Ahli komuniti akan lebih komited kepada pembangunan sekiranya mereka dilibatkan dalam perancangan, pelaksanaan dan penilaian program tersebut.
- Di kebanyakan negara, penglibatan komuniti dalam program pembangunan merupakan satu hak asasi mereka.

Sementara Mowforth dan Munt (1988) pula telah mencadangkan satu tipologi bagi menentukan tahap penglibatan komuniti. Kedua-dua sarjana ini mengemukakan tujuh tahap penglibatan iaitu bermula dari tahap yang paling rendah (penglibatan manipulatif) hingggalah ke tahap yang paling tinggi

(penglibatan pergerakan sendiri). Tahap-tahap penglibatan tersebut adalah seperti dalam Rajah 1 di bawah:

Rajah 1: Tahap Penglibatan Komuniti dalam Program Pembangunan

Petunjuk:

1= Penglibatan Manipulatif	5= Penglibatan Berperanan
2= Penglibatan Pasif	6= Penglibatan Interaktif
3= Penglibatan Perundingan	7= Penglibatan Pergerakan Sendiri
4= Penglibatan Bermotivasikan Pulangan Material	

Sumber: Disesuaikan daripada Preety (1995); Mowforth dan Munt (1998) dalam (Kalsom Kayat & Norashikin Mohd Nor, 2006)

Berdasarkan konsep-konsep penglibatan komuniti yang telah dibincangkan tadi maka, dapat disimpulkan bahawa penglibatan komuniti sangat penting untuk dinilai terutamanya penglibatan mereka dalam proses perancangan dan pelaksanaan melalui program GDW sehingga akhirnya melalui penglibatan ini mereka menjanan ekonomi yang mendatangkan keuntungan kepada mereka. Penglibatan aktif komuniti dalam program GDW mencerminkan kejayaan program ini dilaksanakan.

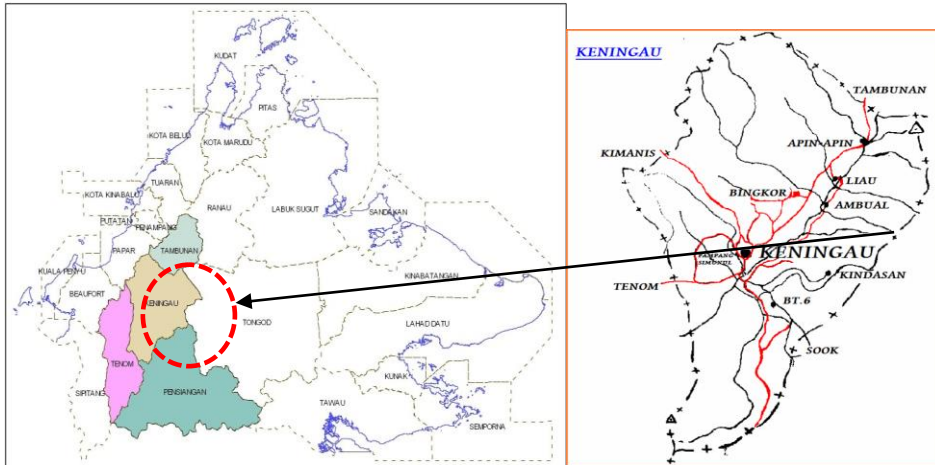
Kaedah Kajian

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan menggunakan kaedah pemerhatian dan temu bual mendalam kepada tujuh orang informan. Setiap informan yang ditemubual pula memiliki pengetahuan yang cukup mengenai pelaksanaan program GDW di Kampung Bayangan. Informan yang dipilih terdiri daripada Pengerusi JKKK merangkap Pengerusi GDW, Timbalan Pengerusi GDW dan Ketua-ketua Biro seperti Biro Pendidikan Latihan dan Kemahiran, Biro HALWA, Biro Sektor Ekonomi dan Keusahawanan, Biro Komunikasi dan Multimedia serta Biro Landskap. Data sekunder pula digunakan untuk mendapatkan maklumat tambahan iaitu melalui profil kampung, buku-buku dan jurnal. Pendekatan kualitatif digunakan dalam kajian ini adalah untuk meneroka fenomena sosial secara mendalam dan terperinci (Othman, 2012). Temubual yang dijalankan secara bersemuka menggunakan alat rakaman suara telah mendapat persetujuan daripada informan terlebih dahulu (Othman, 2012). Kutipan data dalam kajian kualitatif dihentikan apabila maklumat yang diperolehi sudah berulang-ulang (Moleong, 1996). Ini bermaksud, apabila data yang diperolehi telah sesuai dengan masalah dan objektif penelitian, maka temu bual dengan informan akan dihentikan. Data kemudiannya dianalisis dengan teliti. Analisis data dalam kajian ini lebih bersifat deskriptif dengan menggambarkan secara mendalam menggunakan perkataan yang sebenarnya terjadi di lokasi kajian.

Latar Belakang Lokasi Kajian

Peta 1 menunjukkan lokasi Kampung Bayangan dalam peta kerajaan negeri Sabah. Kampung ini mempunyai keluasan 40.09 ekar (13123534) dan terletak kira-kira tujuh kilometer dari pekan Keningau manakala 115 kilometer dari Kota Kinabalu. Menurut sejarah, kampung ini mula diduduki pada tahun 1953 melalui Skim Rancangan Penempatan Binaong (SRPB). Skim ini dilaksanakan oleh pihak Kolonial British di bawah Dasar Pembangunan Sosioekonomi Sabah. Pelaksanaan skim ini adalah bertujuan untuk mengawal kerosakan hutan, aktiviti pertanian pindah dan pelaksanaan pertanian sara diri. Penempatan ini melibatkan penduduk pribumi iaitu migran yang berasal dari Daerah Ranau dan Tambunan yang diketuai oleh O.T. (Orang Tua) Madi Gadau. Sehingga kini, jumlah penduduk di Kampung Bayangan adalah seramai 1523 orang. Majoriti penduduknya adalah beragama Islam dan berbangsa Dusun (Profile Kampung, 2018).

Peta 1: Kampung Bayangan Dalam Peta Kerajaan Negeri Sabah

Sumber: Jabatan Pengairan dan Saliran Daerah Keningau, 2018

Pelaksanaan program GDW di Kampung Bayangan bermula apabila kampung ini dicadangkan sebagai salah satu daripada beberapa buah kampung di negara ini untuk didaftarkan sebagai Kampung Gerakan Desa Wawasan (GDW) oleh Kementerian Kemajuan Luar Bandar dan Wilayah (KKLW) selepas YAB Perdana Menteri Tun.Dr.Mahathir dalam ucapannya “*Malaysia: The Way Forward*” ketika membentangkan Wawasan 2020.

Kampung ini merupakan sebuah kampung GDW yang sering kali menjadi johan dalam setiap pertandingan kampung-kampung GDW di Sabah. Pada tahun 2004, kampung ini telah mendapat Anugerah Desa Cemerlang di peringkat Kebangsaan. Sekali lagi pada tahun 2008, kampung ini turut menempah nama dan mengharumkan nama Sabah dengan mendapat Anugerah Khas Desa Gemilang di Peringkat Kebangsaan yang pada ketika itu telah disempurnakan oleh mantan Perdana Menteri Malaysia Y.A.Bhg.Tun Hj.Abdullah Hj.Ahmad Badawi. Jelas menunjukkan bahawa, kejayaan yang telah dikecapi oleh kampung ini mendapat perhatian pengkaji bagi meneliti secara terperinci mengenai penglibatan komuniti dalam program ini.

Penemuan Kajian dan Perbincangan

Penglibatan Komuniti dalam Program GDW

Penglibatan komuniti telah diyakini oleh ramai sarjana sebagai pendekatan dan strategi yang berkesan dan efektif dalam mengurangkan kemiskinan sekaligus membantu komuniti luar bandar untuk meningkatkan tahap hidup mereka. Menurut Cohen dan Uphoff (1977), bagi menjana penglibatan komuniti, mereka perlulah terlibat secara aktif dan menyeluruh dalam program atau aktiviti pembangunan yang dirancang iaitu bermula dari peringkat membuat keputusan, pelaksanaan, penerima faedah sehinggalah kepada membuat penilaian berkenaan program pembangunan yang dijalankan di kawasan mereka. Justeru itu, dalam penemuan kajian ini, penglibatan komuniti di Kampung Bayangan melalui program GDW dapat dibahagikan kepada dua bentuk penglibatan iaitu penglibatan dalam aktiviti membuat keputusan terhadap pelaksanaan Program GDW dan penglibatan mereka dalam aktiviti ekonomi yang dibangunkan oleh komuniti setempat. Kedua-dua bentuk penglibatan ini penting untuk menilai keberkesanan program GDW dalam menjana penglibatan aktif komuniti dalam program ini.

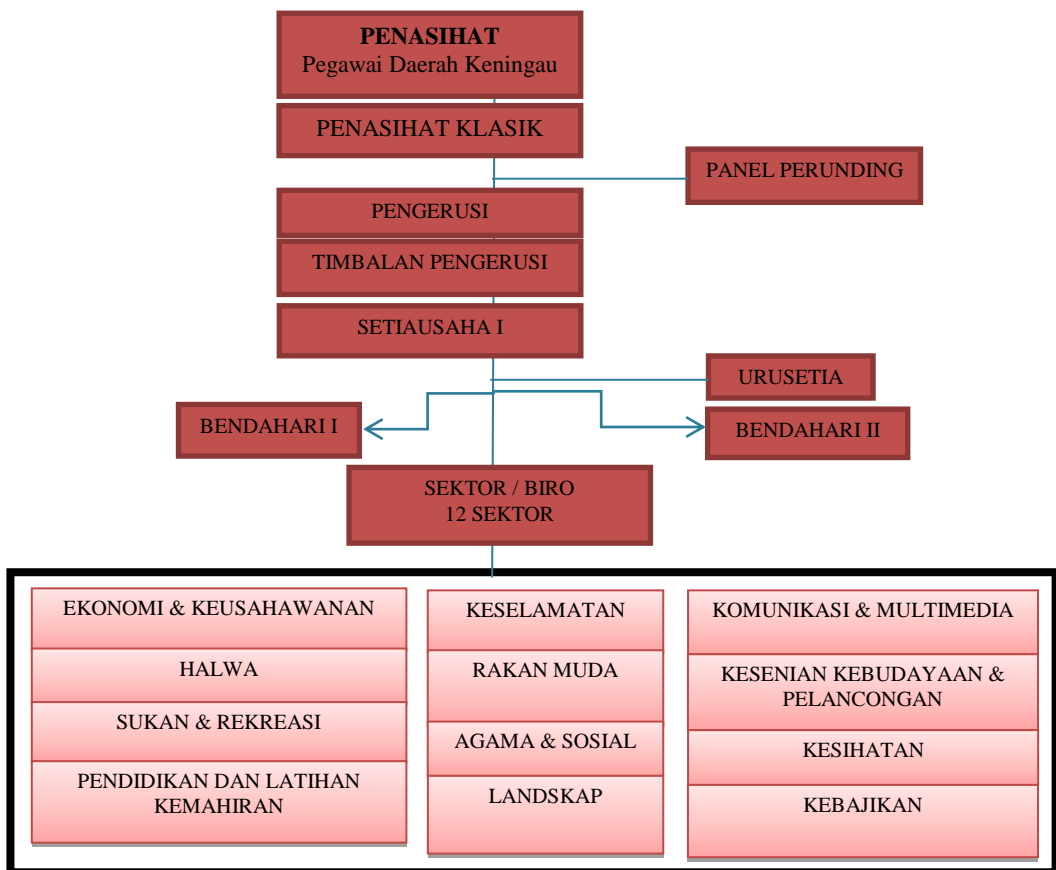
Penglibatan Komuniti dalam Aktiviti Membuat Keputusan Terhadap Pelaksanaan Program GDW

Di peringkat awal pelaksanaan program GDW, sesebuah kampung GDW perlu mewujudkan satu jawatankuasa/ pentadbiran GDW Kampung. Jawatankuasa yang dibentuk ini adalah untuk melicinkan sistem pentadbiran dan pengurusan kampung agar lebih teratur dan sistematik. Selaras dengan matlamat GDW iaitu menggembelng semua tenaga melalui penglibatan ahli komuniti, maka jawatankuasa yang telah dibentuk terdiri daripada ahli komuniti Kampung Bayangan sendiri walaupun secara pentadbirannya ia berada di bawah tanggungjawab Pegawai Daerah Keningau. Hal ini telah dinyatakan sendiri oleh Pengerusi GDW Kampung Bayangan seperti:

“Masa mula-mula kampung ini dijadikan sebagai kampung GDW, perkara pertama yang harus dilakukan adalah membentuk satu jawatankuasa iaitu Exco GDW. Jawatankuasa ini dibentuk supaya pelaksanaan GDW menjadi teratur kerana setiap ahli yang dilantik dalam jawatankuasa ini akan memainkan peranan masing-masing. Contohnya, kalau biro ekonomi dan keusahawanan akan bertindak membantu komuniti yang mahu maju dalam ekonominya. Kita boleh bantu dalam mencari bantuan kewangan, latihan, kursus dan sebagainya. Kalau biro landskap pula, dia akan pastikan setiap taman di kampung ini bersih, cantik dan teratur...”

Oleh itu, maklumat terperinci tentang Exco GDW adalah seperti dalam rajah 2 di bawah:

Rajah 2: Carta Organisasi Exco GDW Kampung Bayangan

Sumber: Dipetik daripada Profil Kampung (2018).

Rajah 2 menunjukkan carta organisasi Exco GDW Kampung Bayangan yang diketuai oleh Penasihat, Penasihat Klasik, Pengerusi, Timbalan Pengerusi, Setiausaha, Urusetia, Bendahari I dan II serta semua ketua biro seperti biro Ekonomi dan Keusahawanan, Keselamatan, Komunikasi dan Multimedia, HALWA, Rakan Muda, Kesenian Kebudayaan dan Pelancongan serta Sukan dan Rekreasi, Agama dan Sosial, Kesihatan, Pendidikan dan Latihan

Kemahiran, Landskap serta Kebajikan. Penubuhan Exco GDW Kampung Bayangan ini adalah untuk memastikan pelaksanaan program Gerakan Desa Wawasan berjalan dengan lancar dan seterusnya mencapai objektif yang diinginkan. Antara objektif Exco GDW Kampung Bayangan adalah:

- ✓ Mempertingkatkan keupayaan masyarakat desa untuk membawa perubahan dan pembangunan yang lebih pesat;
- ✓ Meningkatkan inisiatif, kerjasama serta penglibatan aktif semua lapisan masyarakat dalam mengurus, membangun dan memajukan kampung GDW Kampung Bayangan;
- ✓ Menjana segala sumber dan tenaga dari semua sektor secara bersepadu ke arah pembangunan GDW Kampung Bayangan yang lebih aktif;
- ✓ Mengoptimumkan penggunaan sumber, potensi serta kekuatan yang ada di GDW Kampung Bayangan ke arah pencapaian ekonomi mapan dan kestabilan alam sekitar bagi membentuk senario desa 2020; dan
- ✓ Mewujudkan sistem penyampaian serta rangkaian kerja (*networking*) yang cekap dan efisien di semua peringkat perancangan dan pelaksanaan program pembangunan luar bandar.

Dalam struktur organisasi Exco GDW Kampung Bayangan, pembahagian tugas dan peranan setiap ahlinya ditetapkan berdasarkan kepada jawatan yang disandang. Setiap jawatan akan memainkan peranan bagi melihat keberkesanan program GDW di kampung ini. Ini bermaksud, penubuhan Exco GDW Kampung Bayangan adalah untuk mengisi ruang dan peluang kepada penglibatan aktif komuniti Kampung Bayangan sendiri dalam usaha untuk memajukan dan meningkatkan tahap sosioekonomi mereka. Biasanya, Exco Gerakan Desa Wawasan (GDW) Kampung ini akan mengadakan mesyuarat bagi membincangkan isu mengenai perancangan projek pembangunan dan permasalahan yang timbul. Pemasalahan yang dibincangkan biasanya melibatkan masalah kewangan, persekitaran kampung, keselamatan serta masalah sosial yang membabitkan golongan muda di kampung ini.

Walaubagaimanapun, diperingkat awal pelaksanaan program GDW di kampung ini, lebih menitikberatkan kepada aspek 3K iaitu Keindahan, Keceriaan dan Kebersihan Kampung. Oleh itu, bagi memenuhi kriteria 3K, kerjasama semua ahli komuniti diperlukan dengan melakukan aktiviti bergotong royong. Aktiviti gotong royong dilakukan setiap minggu bagi memastikan kampung ini sentiasa cantik dan bersih. Ini bermaksud,

pelaksanaan program GDW sememangnya telah menggalakkan penglibatan komuniti setempat.

Penglibatan Komuniti dalam Aktiviti Ekonomi Melalui Program GDW

Demi mencapai matlamat GDW Kampung Bayangan iaitu mewujudkan kampung yang maju, menarik dan menguntungkan, salah satu inisiatif Penggerak Exco GDW untuk menggalakkan penglibatan komuniti adalah dengan membantu komuniti yang mempunyai keinginan untuk meningkatkan tahap ekonomi sendiri melalui pelbagai aktiviti ekonomi yang menguntungkan mereka. Salah satu faktor utama yang menjadikan kampung ini mendapat dua kali anugerah kampung GDW yang berjaya peringkat kebangsaan pada tahun 2004 dan 2008 ialah kecemerlangan para pengusaha menggunakan dan mengolah pelbagai sumber lokal dan luar desa dengan memanfaatkan institusi yang ada (Asnarulkhadi, 2004). Melalui penglibatan komuniti dalam aktiviti ekonomi, secara tidak langsung ia dapat merangsang dan mewujudkan peluang pekerjaan dan dapat memajukan ekonomi setempat (Asnarulkhadi, 2004). Antara aktiviti ekonomi yang dijana oleh ahli komuniti Kampung Bayangan ialah:

1) Pertanian dan Penternakan

Majoriti komuniti Kampung Bayangan terlibat dalam aktiviti pertanian dan penternakan kerana kesemua penduduk di sini walaupun pada asalnya bekerja dalam sektor kerajaan namun, mereka tidak bergantung kepada satu pendapatan sahaja. Antara jenis pertanian yang diusahakan ialah kelapa sawit, getah, sayur-sayuran, kebun kecil dan sawah padi. Di samping itu, komuniti juga menjalankan aktiviti seperti menternak binatang seperti lembu, kerbau, kambing, ayam kampung, itik dan ikan air tawar.

2) Industri Kecil dan Sederhana

Bagi menggalakkan wanita untuk terlibat dalam sektor ekonomi, HALWA atau Sektor Hal Ehwal Wanita kampung ini dan dibantu oleh KEMAS Keningau untuk memberi pendedahan, kursus, latihan dan bimbingan kepada wanita menceburkan diri dalam Industri Kecil dan Sederhana (IKS). Aktiviti

ini bertujuan untuk memberi kesedaran kepada kaum wanita di kampung ini untuk membantu meningkatkan pendapatan keluarga. Antara produk yang dihasilkan oleh IKS di kampung ini adalah kerepek pisang, bun, lada, biskut jejari, jejari bijan dan kerepit sagu serta bakul yang diperbuat daripada rotan dan surat khabar. Kesemua produk IKS ini dipromosikan melalui laman web E-bayangan iaitu <http://www.go.to/midebayangan> yang dikendalikan oleh komuniti setempat.

3) Menjahit Pakaian

Terdapat sembilan orang pengusaha/ tukang jahit yang menjahit pakaian di kampung ini. Mereka menjahit pelbagai jenis pakaian seperti baju kurung, baju kebaya dan baju melayu. Pengusaha-pengusaha ini mendapat banyak tempahan jahitan apabila menjelang musim perayaan. Hal ini secara tidak langsung memberikan peluang pekerjaan kepada komuniti lain untuk menambahkan pendapatan mereka.

4) Pelancongan Berasaskan *Homestay*

Program *homestay* telah memperkenalkan sebagai mekanisma untuk meningkatkan taraf hidup komuniti luar bandar dengan cara menggalakkan penglibatan mereka dalam proses perancangan dan pembangunan pelancongan. Ianya juga merupakan salah satu strategi pihak kerajaan untuk mempelbagaikan punca pendapatan kepada komuniti setempat (Johan Affendi dan Mohamad Zaki, 2009). Agensi pembangunan yang terlibat secara langsung dalam program *homestay* di kampung ini ialah Kementerian Pembangunan Luar Bandar dan Kementerian Kesenian dan Pelancongan. Peranan utama kedua-dua kementerian ini adalah untuk memberi pengetahuan, pendedahan, dan kemahiran kepada komuniti untuk memanfaatkan sumber alam semula jadi dan budaya untuk dijadikan produk pelancongan.

Terdapat 25 orang pengusaha *homestay* di kampung ini. Penglibatan mereka dalam program ini agak lama iaitu lebih daripada 10 tahun. Majoriti yang datang ke *homestay* Kampung Bayangan adalah pelancong domestik yang terdiri daripada pelajar-pelajar sekolah rendah, menengah dan IPT melalui program anak angkat dan diikuti oleh pelancong antarabangsa yang berasal dari Asia Timur (Jepun, Korea Selatan) dan negara Eropah. Antara produk pelancongan berasaskan *homestay* yang ditawarkan di kampung ini ialah membawa pelancong untuk melawat ke kawasan kampung agar

pelancong memahami budaya tempatan iaitu etnik Dusun dari segi cara hidup, amalan bergotong royong, serta diperkenalkan dengan produk makanan orang kampung. Selain itu, pelancong juga dibawa melawat ke tempat-tempat menarik yang terdapat di sekitar Daerah Keningau seperti Keningau Oath Stone, Muzium Warisan, Keningau War Memorial, Gua Laing, Bukit Trig, Pusat Rekreasi Taman Bandukan, Crocker Range Park dan Air Terjun daerah Keningau.

Kesimpulan

Secara keseluruhannya, kajian ini mendapati bahawa penglibatan komuniti dalam Program GDW adalah aktif. Melalui program ini, komuniti telah berhasil melibatkan diri secara langsung terhadap aktiviti membuat keputusan dan aktiviti ekonomi yang mampu mendayaupayakan mereka serta meningkatkan tahap sosioekonomi. Penglibatan komuniti dalam aktiviti membuat keputusan dalam program ini dilihat bila mana ahli komuniti itu sendiri yang menyandang jawatan dalam Exco GDW Kampung Bayangan. Exco GDW ini seterusnya menggalakkan komuniti untuk bersatu padu melalui aktiviti gotong royong bagi menjadikan kampung yang maju, menarik dan menguntungkan. Ini bermaksud, penglibatan komuniti dalam Program Gerakan Desa Wawasan (GDW) dilihat begitu signifikan terhadap pembangunan yang dilaksanakan yang mana komuniti bertindak sebagai aktor utama dalam pembangunan. Perubahan paradigma yang dicetuskan dalam Program GDW sememangnya telah mengubah mentaliti subsidi komuniti Kampung Bayangan supaya berdikari dalam membuat perubahan di kampung mereka. Ini dibuktikan bila mana, kampung ini telah berjaya mendapat penganugerahan Desa Cemerlang pada tahun 2004 dan Desa Gemilang pada tahun 2008. Kejayaan ini membuktikan bahawa melalui program ini, Komuniti Kampung Bayangan telah mengambil peluang dan memikul tanggungjawab terhadap aktiviti-aktiviti yang dirancang. Adanya kesepakatan, kerjasama, kesepaduan dan saling mempercayai antara ahli komuniti Kampung Bayangan merupakan faktor kejayaan kampung ini dalam merealisasikan kampung yang maju, menarik dan menguntungkan.

Penghargaan

Penulis merakamkan penghargaan kepada Universiti Malaysia Sabah kerana membiayai kajian ini. Kod Projek STD0003. Pemerksaan Komuniti Miskin Luar Bandar Untuk Peningkatan Tahap Sosioekonomi Melalui Program E-Kasih dan Gerakan Daya Wawasan (GDW) di Sabah. Projek ini diketuai

oleh Prof.Dr.Rosazman Hussin, selaku Pengarah di Institut Kajian Orang Asal Borneo (BorIIs), Universiti Malaysia Sabah.

Rujukan

- Abdul Rahman Embong. (2008). Wacana Pembangunan. *AKADEMIKA*, 73. Pp.93-96.
- Asnarulkhadi Abu Samah. (2003). *Pengenalan Pembangunan Masyarakat*. Serdang; Percetakan Selaseh Sdn.Bhd.
- Azlizan Bin Talib. (2009). Penyertaan Komuniti Luar Bandar Dalam Bidang Keusahawanan Melalui Program Gerakan Daya Wawasan (GDW). *PROSIDING PERKEM IV, JILID 2*. ISSN: 2231-962X.
- Boyle, P.G. (1981). *Planning Better Program*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Cohen, J.C.,& Uphoff, N.T. (1977). *Rural Development Paticipation*. Cornell: Center For International Studies, Cornell University.
- Conyers, D. (1982). *An Introduction to Social Planning in the Third World*. New York: John Wiley and Sons.
- Haslina Hashim & Regina Garai.(2009). Penglibatan Komuniti dalam Program Pembangunan Luar Bandar: Kajian kes di Pusat Pertumbuhan Desa Gedong, Sarawak. *Akademika 77 (Disember) : 41-67*
- Hassan N.Khalid. (2009). Satu Analisis Mengenai Dikotomi Antara Kemiskinan Bandar dan Luar Bandar di Malaysia. *PERSPEKTIF Journal Vol.4,No.1 (1-21)*. ISSN 1985-496X.
- Institut Kemajuan Desa (INFRA). (1996). *Gerakan Desa Wawasan: Ke arah transformasi kedua luar bandar*. Kuala Lumpur.
- Johan Affendi Ibrahim dan Mohamad Zaki Ahmad. (2009). Program Homestay Pemangkin Pertumbuhan Ekonomi Luar Bandar, Kajian Kes: Negeri-negeri Utara Semenanjung Malaysia Malaysia. *PROSIDING PERKEM IV, JILID 2: 227-242*.
- Kalsom Kayat & Nor Ashikin Mohd Nor. (2006). Penglibatan Ahli Komuniti Dalam Program Pembangunan Komuniti: Satu Kajian Ke Atas Program *Homestay* di Kedah. *Akademika*. 67: 77-102.
- Kementerian Pembangunan Luar Bandar. (2018). *Data Asas KPLB Suku Pertama*. Bahagian Perancangan Strategik, KPLB.
- Rancangan Malaysia Kelapan (RMK8). (2001). Kuala Lumpur: Percetakan Negara Malaysia Berhad
- Mohd Koharuddin bin Mohd Balwi. (2005). *Pembangunan Luar Bandar di Malaysia: Gerakan Desa Wawasan (GDW) Sebagai Mekanisme*

- Pembangunan Masyarakat Luar Bandar. *Jurnal Teknologi*, 42 (E) Jun. 31-48.
- Moleong, C.O.N. (1983). *Metode Penelitian Sosial*. Jakarta: Penerbit Bina Cipta.
- Mowforth, M., & Munt, I. (1998). *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*. London: Routledge.
- Mukerji, B. (1961). *Community Development in India*. Calcutta: Orient Longmans.
- Moser, C.O.N. (1998). The Asset Vulnerability Framework: Reassessing Urban Poverty Reduction Strategies. *World Development*. Vol 26 (1), 1-19.
- Othman. (2012). *Penyelidikan Kualitatif: Pengenalan Kepada Teori dan Metod*. Perak: Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Preety. J. (1995). *Regenerating Agriculture: Policies and Practices to Sustainability and Self Reliance*. London: Earthscan.
- Profil** Kampung. (2018). Kampung Bayangan, Keningau, Sabah.
- Rodi Wahyudi. (2018). Partisipasi Masyarakat dalam Program Pembangunan. Riau, Indonesia: Dosen Fakultas Ekonomi dan Ilmu Sosial, Universitas Islam Negeri Sultan Syarif Kasim. (105-116).
- Siti Masayu Rosliah Abdul Rashid. (2016). Keupayaan ICT dalam Meningkatkan Pencapaian Usahawan Wanita: Satu Kajian Luar Bandar di Malaysia. *Journal of Social Sciences and Humanities*. Vol.11, No.2.
- Tosun, C. (2000). Limit to Community Participation in the Tourism Development Process in
- World Bank. (2003). Scaling up for poverty reduction. (Module 1, Agricultural Investment Sourcebook). Washinton, DC: World Bank. Developing Countries. *Tourism Management*, 21: 613-633.